

УДК 37.013.77

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)-429-439](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6)-429-439)

**Бочелюк Віталій Йосипович** доктор психологічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, професор кафедри соціальної роботи та психології, Національний університет «Запорізька політехніка», вул. Тургенєва, 39, м. Запоріжжя, 69063, тел.: (066) 292-43-47, <https://orcid.org/0000-0001-8727-3818>

**Панов Микита Сергійович** доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри спеціальної освіти та психології, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0002-5085-8895>

**Жадленко Ірина Олександрівна** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти та психології, Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, вул. Наукового містечка, 59, м. Запоріжжя, 69017, тел.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0003-2696-6690>

## **ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

**Анотація.** У статті здійснено теоретичне аналізування, спрямоване на окреслення психолого-педагогічних особливостей формування мовленнєвої активності у дітей з розладами аутичного спектру старшого дошкільного віку. Підкреслюється, що результативність процесу адаптації та соціалізації аутичних дітей, насамперед, пов'язана з їх інтеграцією в соціум та функціонуванням в ньому як повноправного суб'єкта спілкування та взаємодії. Враховуючи, що головною особливістю дітей з розладами аутичного спектру є порушення спілкування з оточуючим світом, актуалізується необхідність формування та розвитку у них комунікативних навичок, що є одним із провідних напрямів психолого-педагогічної корекції. Визначено наявність у сучасній науковій літературі спроб пошуку детермінант психічного прояву у дітей з розладами аутичного спектру у вивченні таких важливих сфер поведінки, як: суспільні відносини; вербальні та невербальні комунікації; форми інтересів та потреб, втілені в настирливих, циклічних або ж стандартних та стереотипних формах поведінки. Зазначено, що формування мовленнєвої активності дітей можливе при впровадженні в корекційний процес низки напрямів роботи, зокрема, таких як: сприяння формуванню

діалогових навичок та соціальної поведінки, а також вираженню побажання, вимоги тощо. Наголошено, що однією з головних психолого-педагогічних умов успішного формування та стимулювання мовленнєвої активності у дітей з розладами аутичного спектру старшого дошкільного віку є застосування широкого спектру методів та прийомів. Підкреслено, що у формуванні комунікативної функції загалом та мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку з аутичними порушеннями, зокрема, передбачається позитивна динаміка за умови забезпечення спеціально організованої, цілеспрямованої, послідовної і систематичної корекційно-розвивальної роботи з розвитку мовлення та комунікативної активності.

**Ключові слова:** мовленнєва активність, старший дошкільний вік, розлади аутичного спектру.

**Bocheliuk Vitalii Yosypovych** Full Doctor in Psychology, Professor, Honored Education Worker of Ukraine, Professor at the Department of Social Work and Psychology, Zaporizhzhia Polytechnic National University of «Zaporizhzhia Polytechnic» National University, Turhenyeva St., 39, Zaporizhzhya, 69063, tel.: (066) 292-43-47, <https://orcid.org/0000-0001-8727-3818>

**Panov Mykyta Serhiyovych,** Full Doctor in Psychology, Assistant Professor, Professor at the Department of Special Education and Psychology of Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0002-5085-8895>

**Zhadlenko Iryna Oleksandrivna,** PhD in Pedagogical Sciences, Assistant Professor of the Department of Special Education and Psychology of Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Naukovoho mistechka St., 59, Zaporizhzhya, 69017, tel.: (050) 936-10-29, <https://orcid.org/0000-0003-2696-6690>

## **PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES OF FORMATION OF SPEECH ACTIVITY IN CHILDREN WITH DISORDERS OF THE AUTHIC SPECTRUM OF SENIOR PRESCHOOL PRESCHOOL**

**Abstract.** The article provides a theoretical analysis aimed at outlining the psychological and pedagogical features of the formation of speech activity in children with autism spectrum disorders of older preschool age. It is emphasized that the effectiveness of the process of adaptation and socialization of autistic children is primarily related to their integration into society and functioning in it as a full-fledged subject of communication and interaction. Given that the main feature of children with autism spectrum disorders is impaired communication with the outside

world, the need for the formation and development of communication skills, which is one of the leading areas of psychological and pedagogical correction. The presence of attempts in the modern scientific literature to search for determinants of mental manifestation in children with autism spectrum disorders in the study of such important areas of behavior as: social relations; verbal and nonverbal communications; forms of interests and needs embodied in intrusive, cyclical or standard and stereotypical forms of behavior. It is noted that the formation of children's speech activity is possible with the introduction of a number of areas of work in the correctional process, in particular, such as: promoting the formation of dialogue skills and social behavior, as well as expressing wishes, requirements and more. It is emphasized that one of the main psychological and pedagogical conditions for successful formation and stimulation of speech activity in children with autism spectrum disorders of older preschool age is the use of a wide range of methods and techniques. It is emphasized that the formation of communicative function in general and speech development in older preschool children with autistic disorders, in particular, provides positive dynamics provided a specially organized, focused, consistent and systematic correctional and developmental work on speech development and communicative activity.

**Keywords:** speech activity, senior preschool age, autism spectrum disorders.

**Постановка проблеми.** На сьогодні проблема соціальної адаптації дітей з розладами аутичного спектру (РАС) у різних вікових періодах залишається практично нерозробленою. Аналізування наукових праць, присвячених вищеозначеній проблематиці надало змогу визначити, що, з одного боку, це пов'язано з труднощами у психологічній оцінці емоційного стану дитини з аутизмом, особливо в дошкільному періоді [1; 4; 9], а з іншого – з недостатньою розробленістю об'єктивних психологічних критеріїв та психолого-педагогічних умов для корекції та формування у цієї категорії дітей адаптивних здібностей до соціалізації [14]. Так, результативність процесу соціалізації та адаптації дітей з розладами аутистичного спектру, насамперед, пов'язана з їх інтеграцією в соціум та функціонуванням в ньому як повноправного суб'єкта спілкування та взаємодії. Особливо актуалізується це питання при наближенні до зміни соціальної ситуації розвитку, при переході до іншої соціальної групи.

Враховуючи той факт, що головною особливістю дітей з розладами аутичного спектру є порушення спілкування з оточуючим світом, актуалізується необхідність формування та розвитку у них комунікативних навичок, що є одним із провідних напрямів психолого-педагогічної корекції. Зауважимо, що мовленнєва недостатність дітей з розладами аутичного спектру проявляється у всіх компонентах мови: словниковий склад відстає від вікової норми, що призводить до обмеженого використання словника дій та ознак; відзначаються грубі помилки у вживанні граматичних конструкцій (у вживанні числа та роду іменників, дієслів, прикметників, змішування відмінкових форм,



порушення відповідно до прикметників з іменниками, чисельних з іменниками, помилки у прийменникових конструкціях тощо); спостерігається невміння скористатися методами словотвори, що створює проблеми у використанні варіантів слів; допущення помилок при передачі звуконаповнюваності слів (перестановка та заміна звуків, складів, скорочення слів тощо); рідке використання складних конструкцій; труднощі щодо визначення статі людей на картинному матеріалі (можуть плутати поняття: хлопчик/дівчинка, чоловік/жінка, дідусь/бабуся тощо); складнощі у використанні та розумінні займенників різних значень (особливо особистих, присвійних та визначальних).

Важливим є те, що у дітей з аутизмом недостатність лексики за кількісним параметром призводить до якісних змін словника, що тягне за собою погіршення якості засвоєння багатозначності значень слів. При цьому, нерозуміння переносного значення слів залишається здебільшого у дітей із аутизмом, навіть після проведення спеціальної психолого-педагогічної корекційної роботи.

Так, дефекти мови в аутичних дітей значно варіюються за своїми проявами та рівнем тяжкості, а також мають досить своєрідний характер, що створює певні проблеми під час включення їх до соціального середовища, адаптації в ньому. Зважаючи на те, що порушення зв'язності мови і спонтанності висловлювання належать до недоліків, які найбільш складно піддаються корекційному впливу, важливим компонентом вивчення мовленнєвого розвитку аутичних дітей є діагностування стану зв'язного мовлення. Враховуючи існування специфічної проблеми розуміння мови, що пов'язана з буквальним сприйняттям слів та виразів, занурення у власний сенсорний досвід пізнання навколишнього світу, діти з розладами аутичного спектру досить часто не сприймають мову як джерело інформації про те, що відбувається навколо. Тому, відхилення в розумінні мови, негативно позначаючись на розвитку експресивного мовлення у дошкільнят з розладами аутичного спектру, створює певні складнощі, тим самим впливаючи на специфіку організації та проведення корекційного процесу.

Наявність публікацій, в яких презентована всебічна розробленість питань, пов'язаних з розвитком мовленнєвої компетентності дітей з розладами аутичного спектру, все ж таки не виключає прогалин, одна з яких – систематизація та представлення психолого-педагогічних особливостей формування мовленнєвої активності дітей з розладами аутичного спектру старшого дошкільного віку. Враховуючи зазначене, сфокусуємось на висвітленні саме цієї проблематики.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питання формування мовленнєвої активності у дітей з розладами аутичного спектру викликають значний інтерес серед українських та зарубіжних науковців. Зокрема, серед українських дослідників слід згадати таких: Н. Базима, С. Конопляста, Ю. Косинкіна, Ю. Люта, М. Свідерська, Т. Тарасова, О. Ткач, Ю. Товкес,

М. Шеремет, Д. Шульженко та інші.

Серед зарубіжних науковців, у фокусі досліджень яких особливості мовленнєвого розвитку дітей з розладами аутичного спектру, особливий науковий інтерес становлять наукові пошуки, зокрема: К. Виноградової, Ю. Грегорі, О. Єрофєєвої, У. Мамохіної, Дж. Мюнсона, М. Талботт, А. Хаустова та інших.

**Мета статті** – здійснити теоретичне аналізування, спрямоване на окреслення психолого-педагогічних особливостей формування мовленнєвої активності у дітей з розладами аутичного спектру старшого дошкільного віку.

**Виклад основного матеріалу.** Як зауважують сучасні українські науковці Н. Базима [1], В. Бочелюк, М. Панов [2] та О. Ткач [13], повноцінна інтеграція дітей з розладами аутичного спектру у соціум забезпечується ідеологією та технологіями інклюзивної освіти. Проте сучасна вітчизняна система освіти, при всьому її декларуванні необхідності інклюзії, ще повною мірою не готова надавати освітні послуги в повному обсязі дітям з аутизмом. Загальновідомим є той факт, що основа спілкування дитини з розладом аутичного спектру пов'язана з процесами її адаптації до умов суспільства і, особливо, до мікроколективу освітнього закладу у цілому, й у дошкільному навчальному закладі, зокрема.

Наприклад, К. Виноградова [5], піддаючи аналізуванню особливості мови та комунікації при розладах аутичного спектру, виявила кореляції між розвитком мови та комунікаціями у дитини. Зокрема, проведене емпіричне дослідження надало змогу визначити, що прояв розладу аутичного спектру у дітей характеризується, насамперед, постійним дефіцитом залучення до засобів масової інформації, технологій цифровізації, що виявляються, насамперед, у стереотипних моделях поведінки, втраті інтересу, відходу в себе і, набагато рідше, різних інтелектуальних порушеннях.

Системне аналізування наукової літератури, присвяченій проблемам розвитку мовленнєвої комунікації у дітей з розладами аутичного спектру дозволило нам виявити наявність пошуку детермінант психічного прояву у дітей з розладами аутичного спектру у вивченні таких важливих сфер поведінки, як: суспільні відносини; вербальні та невербальні комунікації; форми інтересів та потреб, втілені в настирливих, циклічних або ж стандартних та стереотипних формах поведінки [3; 14; 16].

Деякі науковці Talbott, Young, Munson [17] схильні вважати, що одним із основних порушень, що заважає процесу соціалізації та індивідуалізації дітей з РАС, є низький рівень становлення та розвитку комунікативних здібностей та мовленнєвих функцій. Ми погоджуємося з О. Єрофєєвою, що у дітей з розладами аутичного спектру проявляється слабкість або втрата контакту з зовнішнім світом, відбувається уникнення соціальної взаємодії та починається обмеження інтересів і, звичайно, спостерігається повторювана і стереотипна поведінка, і, насамперед, відбуваються різні порушення мови [6].

Таким чином, розвиток мови у дітей з розладами аутичного спектру

вважається одним із домінуючих завдань у формуванні мовленнєвої комунікації, що, перш за все, буде сприяти соціалізації дитини, її адаптації та вихованню. У цьому контексті виявлені наукові пошуки, спрямовані на всебічне дослідження: структури та складу комунікації у дітей з розладами аутичного спектру, мотивів та потреб у комунікації, етапів становлення комунікативних вмінь та можливості заміни прямої мови іншими методами комунікації [14; 15].

Так, на сьогодні праця А. Хаустова [14] є однією із найбільш змістовних, та вмщує основні принципи організації та реалізації психокорекційного процесу, спрямованого на формування мовленнєвої активності. Зокрема, автор підкреслює, що головною метою складної системи психолого-педагогічної корекції дітей з розладами аутичного спектру має бути формування комунікативних навичок та розвиток мовленнєвої активності. При цьому, реалізація зазначеної мети можлива при впровадженні в корекційний процес низки напрямів роботи, зокрема: сприяння формуванню діалогових навичок та соціальної поведінки; формування вмінь виражати побажання та вимоги; формування та розвиток вмінь виражати почуття та емоції, говорити про них; формування вмінь називати та описувати навколишні предмети, людей, дії (свої та інших), події; формування вміння ставити запитання.

Звичайно, однією з основних проблем дітей з розладами аутичного спектру є порушення спілкування з іншими людьми, так як вони мають значні труднощі у висловлюванні своїх бажань та потреб. Тому, дуже важливо навчити їх взаємодіяти з іншими для соціалізації та адаптації в суспільстві, причому, вирішуючи цю проблему, вчені розробляють та реалізують альтернативні програми розвитку та формування мовленнєвих функцій та комунікацій.

Так, І. Логвінова піддає змістовному аналізу особливості застосування піскової терапії та розглядає її як терапевтичний простір, що пов'язаний зі створенням сприятливих умов для комунікації між дитиною та психологом. Авторка резюмує, що метод піскової психотерапії найефективніше справляється з вимогами до створення безпечного комунікативного середовища для аутичної дитини, оскільки спрямований на активізацію самозцілюючих функцій психіки, на екстеріоризацію безсвідомого через використання символів та базових елементів матерії, символічних носіїв зовнішнього світу – піску та води. Пісочниця, виступаючи своєрідним «контейнером», що витримує усі позитивні та негативні афективні переживання аутичної дитини, впливає на формування відчуття безпеки і довіри на довербальному емоційному рівні. Спілкування у безпечних умовах характеризується зниженням напруження та тривоги, що дозволяє досягти більш стійких навичок психосоціальної адаптації [8]. Виокремлені авторкою ігрові прийоми (ігри із сухим піском, ігри з піском та водою, ігри з використанням символічних іграшок) можуть використовуватися на етапах першого контакту з дитиною та дозволяють стимулювати у неї інтерес до



подальшого спілкування, сприяючи закріпленню позитивного досвіду взаємодії дитини з розладом аутичного спектру із зовнішнім світом.

А. Хаустов [14] зауважує, що однією з головних психолого-педагогічних умов успішного формування та стимулювання мовленнєвої активності у дітей з розладами аутичного спектру старшого дошкільного віку є застосування широкого спектру методів та прийомів. Зокрема, вправи, такі як: коментування зображень та картках, вербальна імітація тощо, сприяють, зокрема, формуванню вміння задавати запитання, відповідати на них та допомагають розвитку діалогічних навичок. Щодо ігрових методів, то вони, перш за все, сприяють стимулюванню соціально-комунікативної комунікації, завдяки якій у дитини з'являється потреба активніше застосовувати комунікативну навичку, що формується. Саме ігрові методи застосовуються на всіх етапах психолого-педагогічного корекційного процесу, значно активізуючи та стимулюючи мовленнєву активність дитини. Бесіда та читання за ролями є актуальним, якщо на меті у фахівця розвиток діалогічних навичок у дитини.

Щодо прийомів формування мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку, то серед найголовніших слід виокремити такі (Н. Базима [1], О. Ерофеева [6]; А. Хаустов [14]):

- впровадження у корекційний процес заохочень і стимулювань, з метою сприяння підвищенню мотивації до мовленнєвої активності;
- створення і постійна підтримка мовленнєвого середовища;
- навчання та постійне сприяння вираженню думок різними способами;
- мовленнєвий супровід діяльності дитини;
- стимулювання мовленнєвої активності дитини на фоні емоційного підйому;
- використання наявних вокалізацій дитини;
- сприяння розвитку мовленнєвої активності дитини шляхом наслідування;
- формування та сприяння розвитку ініціативності та прагнення до самореалізації;
- використання ехололій та схильності до стереотипного повторення дій;
- активізація пасивного словникового запасу та поступове переведення його в активну форму.

Таким чином, впровадження методів та прийомів у корекційний процес є однією з найголовніших психолого-педагогічних умов активізації мовленнєвої активності дітей з розладами аутичного спектру.

Н. Базима та М. Шеремет, описуючи особливості корекційно-розвивальної роботи з розвитку комунікативної функції мовлення у дітей з розладами аутичного спектру старшого дошкільного віку резюмують, що корекційно-розвивальна робота з розвитку мовлення враховує мовленнєву активність дитини, мотиваційний план мовленнєвої діяльності і характер мовленнєвого матеріалу та забезпечує три складові діяльності: мотиваційну (чому, з якою метою дитина повинна говорити), цільову (для чого дитина

повинна говорити) і виконавчу (що і коли дитина повинна говорити). Кожен етап має свої завдання, що розв'язуються водночас із формуванням основних видів діяльності [1; 15].

Так, на першому етапі відбувається створення мовленнєвого середовища, сприяння виникненню у дитини мовленнєвої активності, яка є важливою умовою подальшого вдалого оволодіння мовленням, формування та підтримання інтересу до людей та навколишнього світу. Також, на цьому етапі відбувається розвиток здатності брати участь у: колективній діяльності, наочних та наочно-ігрових діях. На другому етапі актуалізується необхідність сприяння засвоєння дитиною вербальних та невербальних засобів спілкування для задоволення комунікативної потреби дитини. Таким чином, головним завданням цього етапу є сприяння розвитку комунікативної функції мовлення. Важливою умовою успішності цього етапу є підтримка та заохочення мовленнєвої активності дитини. Третій етап спрямований на навчання дітей розповіді за власним планом (задумом) та вміння вести діалог. На цьому етапі робота спрямована на розвиток регулюючої функції мовлення.

Окрім зазначених психолого-педагогічних особливостей, які слід враховувати при організації корекційного процесу, спрямованого на стимулювання мовленнєвої активності дітей з аутизмом, важливими є налагодження та постійне підтримування емоційного контакту з дитиною, що створює довірливу атмосферу безпеки і доброзичливості. Важливим є те, що паралельно з розвитком мовленнєвої активності дитини створюються передумови для подальшого розвитку її мовлення, зокрема: розвитку слухового сприймання та мовленнєвого дихання, розвитку мімичної та артикуляційної моторики, загальної та дрібної моторики, накопичення пасивного словникового запасу і тощо. Зважаючи на те, що мовлення є головним засобом пізнання та засвоєння інформації, засобом передачі досвіду та засобом мислення – на перший план виходить використання дітьми допоміжних засобів спілкування, таких як: жестів, міміки, піктограм, що часом стають єдиним способом порозуміння з оточенням. Також, слід підкреслити, що у формуванні комунікативної функції загалом та мовленнєвого розвитку у дітей старшого дошкільного віку з аутичними порушеннями, зокрема, передбачається позитивна динаміка за умови забезпечення спеціально організованої, цілеспрямованої, послідовної і систематичної корекційно-розвивальної роботи з розвитку мовлення та комунікативної активності.

**Висновки.** Наголошено, що дефекти мови в аутичних дітей значно варіюються за своїми проявами та рівнем тяжкості, а також мають досить своєрідний характер, що створює певні проблеми під час включення їх до соціального середовища, адаптації в ньому. Підкреслено, що відхилення в розумінні мови, негативно позначаючись на розвитку експресивного мовлення у старших дошкільнят з розладами аутичного спектру, створює певні складнощі, тим самим впливаючи на специфіку психолого-педагогічного корекційного процесу. Окреслено форми стимулювання мовленнєвої



активності, наведено методи, прийоми та особливості організації психолого-педагогічного процесу, спрямованого на активізацію мовленнєвої активності дітей старшого дошкільного віку з розладами аутичного спектру.

### *Література:*

1. Базима Н. В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2014. 20 с.
2. Бочелюк В. Й., Панов М. С. Психокорекція розладів аутичного спектру: історичний аспект. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2021. № 3(56). Т. 2. С. 122 – 135.
3. Бочелюк В. Й., Панов М. С., Жадленко І. О. Психолого-педагогічні особливості корекційної роботи з розвитку комунікативної функції дітей з розладами аутичного спектру молодшого шкільного віку. *Журнал «Перспективи та інновації науки»*. 2021. № 5(5). С. 725 – 734.
4. Бочелюк В. Й., Панов М. С., Турубарова А. В. Психокорекція аутизму в Україні. *Журнал «Перспективи та інновації науки»*. 2021. № 4(4). С. 318 – 329.
5. Виноградова К. Н. Речь и коммуникация при расстройствах аутистического спектра. *Аутизм и нарушения развития*. 2015. № 2(47). С. 17–28.
6. Ерофеева О. С. Особенности коррекционно-развивающей работы учителя-логопеда с детьми с расстройствами аутистического спектра. *Auditorium*. 2019. № 2(22). С. 97–100.
7. Конопляста С., Косинкіна Ю. До проблеми мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з аутистичними проявами. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 24. С. 134–137.
8. Логвінова І. П. Особливості налагодження невербальної взаємодії з аутичною дитиною методом піскової психотерапії. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та психологія*. 2009. № 13. С. 181–186.
9. Люта Ю. А. Розвиток комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами ігрової діяльності. *Компетентнісний вимір сучасної освіти: теорія і практика: зб. тез V регіон. наук.-практ. конф. (19 трав. 2017 р., м. Запоріжжя) / МОН України, Департамент освіти і науки ЗОДА, КЗ «Хортиц. нац. навч.-реабілітац. акад.» ЗОР ; за заг. ред. В. В. Нечипоренко. Запоріжжя, 2017. С. 160–163.*
10. Мамохіна У. А. Особенности речи при расстройствах аутистического спектра. *Аутизм и нарушения развития*. 2017. Т. 15. № 3. С. 24–33.
11. Свідерська М. М. Методика дослідження сприймання зверненого мовлення молодшими школярами з аутизмом. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 35. С. 71–75.
12. Тарасова Т. Г. Ранні прогностичні фактори розвитку мовлення дітей з розладами аутистичного спектру *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 36. С. 116–126.
13. Ткач О. М. Особливості формування комунікативної навички у дітей дошкільного віку з розладами спектру аутизму. *Актуальні питання корекц. освіти*. 2018. Вип. 11. С. 282–290.
14. Хаустов А. В. Формирование навыков речевой коммуникации у детей с расстройствами аутистического спектра : учебно-методическое пособие. Москва : ЦПМССДиП. 2010. 88 с.
15. Шеремет М. К., Базима Н. В. Корекційно-розвивальна робота з розвитку комунікативної функції мовлення у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 5(2). С. 369–378.
16. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 385 с.

17. Talbott M., Young G., Munson J. The Developmental Sequence and Relations Between Gesture and Spoken Language in Toddlers With Autism Spectrum Disorder. *Child Development*. 2019. № 51. P. 120–136.

### References:

1. Bazima, N. V. (2014). Formuvannja movlennevoï aktivnosti u ditej z autistichnimi porushennjami starshogo doshkil'nogo viku [Formation of speech activity in children with autistic disorders of senior preschool age]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiïv [in Ukrainian].
2. Bocheljuk, V. J., Panov, M. S. (2021). Psihokorekcija rozladiv autichnogo spektru: istorichnij aspekt [Psychocorrection of autism spectrum disorders: historical aspect]. *Teoretichni i prikladni problemi psihologii ta social'noi roboti - Theoretical and applied problems of psychology and social work*, 3(56), 2, 122 – 135 [in Ukrainian].
3. Bocheljuk, V. J., Panov, M. S., Zhadlenko, I. O. (2021). Psihologo-pedagogichni osoblivosti korekcijnoi roboti z rozvitku komunikativnoi funkciï ditej z rozladami autichnogo spektru molodshogo shkil'nogo viku [Psychological and pedagogical features of correctional work on the development of communicative function of children with autism spectrum disorders of primary school age]. *Perspektivi ta innovacii nauki - Prospects and Innovations of Science*, 5(5), 725 – 734 [in Ukrainian].
4. Bocheljuk, V. J., Panov, M. S., Turubarova, A. V. (2021). Psihokorekcija autizmu v Ukraïni [Psychocorrection of autism in Ukraine]. *Perspektivi ta innovacii nauki - Prospects and Innovations of Science*, 4(4), 318 – 329 [in Ukrainian].
5. Vinogradova, K. N. (2015). Rech' i komunikacija pri rasstrojstvah autisticheskogo spektra [Speech and communication in autism spectrum disorders]. *Autizm i narushenija razvitija - Autism and developmental disorders*, 2(47), 17–28 [in Ukrainian].
6. Erofeeva, O. S. (2019). Osobennosti korekcionno-razvivajushhej raboty uchitelja-logopeda s det'mi s rasstrojstvami autisticheskogo spektra [Features of correctional and developmental work of a speech therapist with children with autism spectrum disorders]. *Auditorium - Auditorium*, 2(22), 97–100 [in Ukrainian].
7. Konopljasta, S., Kosinkina, Ju. (2013). Do problemi movlennevoï aktivnosti ditej doshkil'nogo viku z autistichnimi projavami [To the problem of speech activity of preschool children with autistic manifestations]. *Naukovij chasopis NPU im. M. P. Dragomanova. Serija 19 : Korekcijna pedagogika ta special'na psihologija -Scientific journal of NPU named after MP Dragomanova. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology*, 24, 134–137 [in Ukrainian].
8. Logvinova, I. P. (2009). Osoblivosti nalagodzhenija neverbal'noi vzaemodii z autichnoju ditinoju metodom piskovoï psihoterapiï [Features of non-verbal interaction with an autistic child by the method of sand psychotherapy]. *Naukovij chasopis NPU im. M. P. Dragomanova. Serija 19 : Korekcijna pedagogika ta special'na psihologija -Scientific journal of NPU named after MP Dragomanova. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology*, 13, 181–186 [in Ukrainian].
9. Ljuta Ju. A. Rozvitok komunikativnih navichok u ditej doshkil'nogo viku z rozladami autistichnogo spektra zasobami igrovoï dijalnosti. Kompetentnisnij vimir suchasnoï osviti: teorija i praktika: zb. tez V region. nauk.-prakt. konf. (19 trav. 2017 r., m. Zaporizhzhja) / MON Ukraïni, Departament osviti i nauki ZODA, KZ «Hortic. nac. navch.-reabilitac. akad.» ZOR ; za zag. red. V. V. Nechiporenko. Zaporizhzhja, 2017. S. 160–163.
10. Mamohina, U. A. (2017). Osobennosti rechi pri rasstrojstvah autisticheskogo spektra [Features of speech in autism spectrum disorders]. *Autizm i narushenija razvitija - Autism and developmental disorders*, 15, 3, 24–33 [in Ukrainian].
11. Sviders'ka, M. M. (2018). Metodika doslidzhennja sprijmannja zvernenogo movlennja molodshimi shkoljarami z autizmom [Methods of research of perception of the addressed speech by younger schoolboys with autism]. *Naukovij chasopis NPU im. M. P. Dragomanova. Serija 19 : Korekcijna pedagogika ta special'na psihologija -Scientific journal of NPU named after MP Dragomanova. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology*, 35, 71–75 [in Ukrainian].

12. Tarasova, T. G. (2018). Ranni prognostichni faktori rozvitku movlennja ditej z rozladami autistichnogo spektru [Early prognostic factors of speech development in children with autism spectrum disorders]. *Naukovij chasopis NPU im. M. P. Dragomanova. Serija 19 : Korekcijsna pedagogika ta special'na psihologija -Scientific journal of NPU named after MP Dragomanova. Series 19: Correctional pedagogy and special psychology*, 36, 116–126 75 [in Ukrainian].
13. Tkach, O. M. (2018). Osoblivosti formuvannja komunikativnoï navichki u ditej doshkil'nogo viku z rozladami spektru autizmu [Features of the formation of communication skills in preschool children with autism spectrum disorders]. *Aktual'ni pitannja korekc. osvitti - Current issues of correction. education*, 11, 282–290 [in Ukrainian].
14. Haustov, A. V. (2010). *Formirovanie navykov rechevoj kommunikacii u detej s rasstrojstvami autisticheskogo spektra [Formation of speech communication skills in children with autism spectrum disorders]*. Moskva : CPMSSDiP [in Russian].
15. Sheremet, M. K., Bazima, N. V. (2015). Korekcijsno-rozvival'na robota z rozvitku komunikativnoï funkcii movlennja u ditej z autistichnimi porushennjami starshogo doshkil'nogo viku [orrective and developmental work on the development of communicative function of speech in children with autistic disorders of older preschool age]. *Aktual'ni pitannja korekc. osvitti - Current issues of correction. education*, 5(2), 369–378 [in Ukrainian].
16. Shul'zhenko, D. I. (2009). *Osnovi psihologichnoï korekcii autistichnih porushen' u ditej : monografija. [Fundamentals of psychological correction of autistic disorders in children]*. Kiïv : NPU im. M. P. Dragomanova [in Ukrainian].
17. Talbott M., Young G., Munson J. The Developmental Sequence and Relations Between Gesture and Spoken Language in Toddlers With Autism Spectrum Disorder. *Child Development*. 2019. № 51. P. 120–136.